

Τ'Σ ΜΠΑΜΠΩΣ Η ΜΕΡΑ 1)

Περιγραφή του έθιμου.

Στις 8 Ιανουαρίου, γιορτή της άγιας Δομνίκης, οι γυναίκες Σταχτοχωρίου²⁾ της περιφέρειας Αγγιάλου γιόρταζαν και γιορτάζουν ακόμη στο νέο χωριό που ήσαν και κατοίκησαν (Αμπελοι πρ. Μακές—Νιγρίτης) τη γιορτή της μαμής, που την ονομάζουν «τις βάβως ή μέρα». Τη μέρα εκείνη θά γιορτάσουν όλες οι παντρεμένες, χωρίς να εξαιρεθούν και οι νόπαντρες, έξόν απ' τις χήρες και τις άτεκνες. Θά έτοιμάσουν στα σπίτια τους τά καλύτερα φαγητά και θά συναχθούν από δυο δυο ή τρεις

.. Αρχείο
Βρετανική
Λαογραφική
Γνωστὴ
Θεσσαλίας
Αθ. τ. Γ.
1956-7.

1) Στο περιοδικό «Μπουκέτο» της 3 Ιανουαρίου 1929 ο Κ. Φ(αλλάς) έδημοσίευσε περιγραφήν της «Ημέρας της Μамής» με την πληροφορίαν, ότι εορτάζεται στο Κίτρος, στο Αμάτοβο, στο Σούλοβο, στο Κιουρακούτ, στο Τσαντιρλί, στα Κουρφάλια, στο Καβακλί και στ' άλλα μέρη της Μακεδονίας, όπου εγκατεστάθησαν πρόσφυγες της Ανατολικής Ρωμυλίας. Από το δημοσίευμα αυτό έλαβεν άφορμή ή Διεύθυνσις του Λαογραφικού Αρχείου, για να προκαλέση την έρευνά μας αυτή. Για να δειχθή ποιές δυσκολίες έχει να συναντήσει στην προσπάθειά του ο έρευνητής, δημοσιεύουμε παρακάτω την επιστολή του φίλου κ. Δελιγιάννη, γνωστού και από την άλλη του συνεργασία εις το Αρχείον του Εθνικού Λαού και Γλωσσ. Θεσσαρού (Σ. τ. Δ.).

Φίλε μου κ. Π. Παπαριστοπούλου,

Τέλος πάντων τυχερό ήταν το «Αρχείο» να περιλάβη στις πολύτιμες σελίδες του και το έθιμο αυτό. Ύστερα από πολλές αναζητήσεις κατώρθωσα να βρω τον οργανοπαίχτη του έθιμου, που παρευρέθηκ πριν από τρία χρόνια και να το άκούσω σε όλες τις λεπτομέρειές του. Από τις γυναίκες είνε αδύνατο να το άποσπάση κανείς. Οι άνδρες τους δέν τό ξέρουν καλά, άλλως τε έντρέπονται και έτσι μένει μόνα ή οργανοπαίχτης. Όταν τό πρωτοάκουσα, σάς ειδοποίησα. Θυμασθε. Από τότε ή μόνη επιθυμία μου ήταν να άκούω τό έθιμο αυτό. Σεις στο μεταξύ με γράφατε με ξαναγράφατε, αλλά τί μπορούσα να σάς πώ; Ρωτούσα τούς χωρικούς Αμπέλων με κύτταζαν, γελοῦσαν και στο τέλος μηδέν. Με τις γυναίκες τους δέν γνωριζόμουν, αλλά και πάλιν δύσκολο να τις ρωτήσης. Σκανδαλιάρικο, καθώς βλέπετε. Προχθές λοιπόν πήγα επίτηδες σε ένα άλλο χωριό (Νικόκλεια), που μένει ο οργανοπαίχτης και έτσι κατώρθωσα, ύστερα από πολλά νεροκατεβάσματα και ότι χωρίς άλλο θά τό ιδῆ τυπωμένο στο «Αρχείο», διότι θά μās τό στείλη ο εκδότης του κ.τ.λ., και τό άπέσπασα. Τώρα αν ή περιγραφή του είνε επιτυχημένη ή όχι, σεις πλέον κρίνατε. Έγώ έκαμα ό,τι μπορούσα να κάμω. Για φωτιές και έθιμα της τυρινής των Σταχτοχωριτών δέν μπορώ να μάθω τίποτε.

Με πολλούς έγκαρδίους χαιρετισμούς
Β. Ν. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

2) Περί Σταχτοχωρίου βλ. Γ. Μέγα Θυσία ταύρων και κριών έν τη ΒΑ Θράκη, Λαογραφία τ. Γ' σ. 156.

τρεις στο σπίτι τής μαμής, φέρνοντας τὰ φαγητά τους, μαζί δὲ καὶ ἀπομυση ἢ μιὰ ὀκτάρη καὶ 2—3 ὀκ. κρασί, πού τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶνε ἀπαραίτητο.

Πρῶτὶ πρῶτὶ θὰ πάγουν δύο τρεῖς ἀπ' τις γεροντότερες καὶ μαζί θὰ φτιάσουν τὸ πέος. Αὐτὸ θὰ τὸ κάνουν μετὸν παρακάτω τρόπο: Θὰ πάρουν ἓνα πρᾶσο ἕως 0,20 τοῦ μέτρου πρὸς τὸ μέρος τῆς ρίζας, θὰ ἀφαιρέσουν τὰ ἔξωτερικὰ ἄχρηστα φύλλα ἓνα ἢ δύο καὶ κατόπιν θὰ τὸ ντύσουν μετὰ πέτσες (ἔντερα) τῶν χοίρων, πού ἀφθονοῦν τις ἡμέρες ἐκεῖνες, μετὰ τὸ νὰ ἔκοψαν τὰ Χριστούγεννα τὰ γουρούνια τους. Θὰ σχηματίσουν προσεχτικὰ τὴ βάλανο τοῦ πέους καὶ κατόπιν μετὰ τὴν ἴδια προσοχὴ θὰ διπλώσουν τὴν πέτσα, ἔτσι πού νὰ γυρίζη καὶ νὰ σκεπάζη τὴ βάλανο. Νὰ μοιάζη δηλ. ὁ σχηματισμὸς του πρὸς τὸ ἀληθινὸ πέος. Κατόπιν πάλιν μετὰ προσοχὴ καὶ ἐπιτηδεύματα θὰ σχηματίσουν, παραγεμίζοντας ἄλλες πέτσες καὶ τοὺς δύο ὄρχεις κρεμαστούς, γύρω δὲ στοῦ ὀπίσθιο μέρος θὰ θέσουν καὶ ἀνάλογη ποσότητα ἀπὸ τρίχες, ἔτσι πού ὁποῖος τὸ βλέπει, νὰ νομίζη ὅτι βλέπει ἀληθινὸ ἀντρίκιο πέος. Ἡ κάμαρα στοῦ μεταξὺ θὰ εἶνε κατάκλιση.

Παίρνουν κατόπιν ἓνα λουκάνικο πρῶτον σχηματίζουν μ' αὐτὸ τὸ γυναικεῖο αἰδοῖο, περνοῦν ἀπὸ μέσα πού τὸ πέος, γιὰ νὰ δείχνουν καὶ τὰ δύο μαζί κάποια φυσικὴ πράξη, καὶ κατόπιν μία ἀπ' τις γυναῖκες, πού ἔπαιναν τις προσεχτικὰ μέρες, σπιννοῦν τὸ πέος μετὰ ἓνα γουρῶνι μαζί, ἀνοίγει τὴν θύρα λίγο γιὰ νὰ τὸ δείξη στις γυναῖκες, πού μαζεύτηκαν πρὸ πολλοῦ στοῦν προθαλάμῳ περιμένοντας μετὰ φαγητά τους, καὶ νὰ τὸ ἴδουν. Μετὰ τὴν χαρὰ καὶ ἐπιβράση τὸ προσβλέπουν! Βιάζονται ποῖα νὰ πρωτοπάγη καὶ τὸ συναντήση! Μετὰ τὰ πολλὰ πλησιάζει ἡ πρώτη. Ἐκείνη πού κρατεῖ τὸ πέος ἀπὸ μέσα τὴν λέγει: «φίλησέ το καὶ ἔμπα μέσα». Μετὰ μεγάλη προθυμία ἐκείνη θὰ τὸ φιλήση καὶ θὰ ἔμπη. Τὸ ἴδιο θὰ κάμουν ὅλες οἱ γυναῖκες πού περιμένουν καὶ θὰ περάσουν μέσα στὴν κάμαρα. Ἄμα θὰ τελειώσουν ὅλες, θὰ τὸ βάλουν ἀπάνου στοῦ τραπέζι καὶ ἂν τύχη καὶ ἔλθουν κατόπιν καὶ ἄλλες, θὰ τὸ χαϊδέψουν ἐλαφρὰ μετὰ τὸ χέρι τους, θὰ τὸ φιλήσουν καὶ θὰ ποῦν « ὦ ὦ ὦ! τί ὄραϊο!

Ἐτοιμάζονται κατόπιν γιὰ τὸ τραπέζι. Θὰ στρώσουν τὰ φαγητά τους ἔμορφα ἔμορφα, θὰ καθήσουν καὶ πρὶν φᾶν θὰ κερασθοῦν ἀπὸ μιὰ ρακή. Κατόπιν ἡ πιὸ γεροντότερη θὰ σηκωθῆ, θὰ πάρη τὸ πέος, θὰ πιᾶση τὴν πέτσα του, θὰ τὴν τραβήξη λίγο πίσω γιὰ νὰ ἀποκαλυφθῆ ἡ βάλανος καὶ πάλιν θὰ τὴν φέρη στὴ θέση της καὶ θὰ τὸ φιλήση. Τὸ ἴδιο θὰ ἐπαναλάβουν ὅλες. Μονάχα οἱ νιόπαντρες, μετὰ τὸ νὰ παρευρίσκονται πρώτη φορά, ντρέπονται λιγάκι καὶ γελοῦν, ἀλλὰ θὰ τὸ κάμουν καὶ αὐτές. Μέση λύση δὲν χωρεῖ. Ἐπειτα θὰ ἀρχίσουν νὰ τραῶν, κρασοποτοῦσαι στοῦ μεταξὺ.

Ἄντρες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ βρίσκωνται, ἐχτός ἀπ' τὸν ὀργανοπαίκτη, ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸν θεωροῦν ἐμπιστο πρόσωπο, διότι δὲν θὰ βγάλη κατόπιν ἀπ' τὸ στόμα του λέξη ἀπ' ὅσα εἶδε καὶ ἄκουσε. Κι' αὐτὸ τοῦ τὸ συνιστοῦν ἐπανελημμένα. Στὸ σημεῖο πλέον αὐτὸ τῆς διασκέδασης θὰ τὸν προστάξουν νὰ ἀρχίσῃ νὰ παίξῃ, διότι ἀπ' ἐδῶ καὶ πέρα θὰ ἀρχίσῃ ἡ καθαντοῦ διασκέδαση. Τότε μερικὲς σηκῶνονται καὶ ἀλλάζουν τὴν μαμὴ μὲ διάφορα φορέματα. ἔτσι ποὺ νὰ ξεχωρίζῃ ἀπ' τὶς ἄλλες. Τὴν βάζουν στὸ κεφάλι σαρίκι καὶ ἀπ' τὰ δυὸ πλάγια τοῦ κεφαλιοῦ τὴν στολίζουν μὲ λουλούδια. Ἐπειτα τὴν παραλαμβάνουν δυὸ γυναῖκες, οἱ πῶ δυνατές, ἀπὸ τὶς μασχάλες, ἄλλες δὲ ἀπ' τὰ πλάγια καὶ ἀρχίζει χορὸς τρικουβερτος. Στὸ χορὸ φυλάγουν μήπως κρουφὰ ἔλθουν ἄντρες καὶ κλέψουν τὴν μαμὴ, ὁπότε ἡ ἐξαγορά της ἀπὸ μέρους τῶν γυναικῶν φθάνει στὸ σεβαστὸ ποσὸ τῶν τριῶν χιλ. δραχμῶν. Κεῖνη «ποὺ σέρνει τὸ χορὸ» θὰ κρατῇ στὸ ἓνα τῆς χέρι τὸ πέος μὲ ὅλα τὰ ἐξαρτήματά του καὶ ἂν ἔλθουν γυναῖκες ἐξωτερικὲς, ποὺ δὲν ἔλαβαν μέρος στὴν τελετῇ, ἡ κορίτσια γιὰ ἀσχημάτι, τὶς τὸ πηγαίνει καὶ κάνει ἔμπρός τους τέτοιο σχῆμα, ποὺ δείχνει τὴν ἀννουσία. Ἄν τύχη καμμιά καὶ στενοχωρηθῇ, ἃς εἶνε καὶ παιδένος, τὴν παίρνουν, τὴν ξεβρακώνουν μὲ τὸ στανιὸ καὶ τῆς τὸ ἐγγίζουν λιγάκι ἐκεῖ ποὺ πρέπει, γιὰ νὰ καταλάβῃ καὶ ἄλλοτε γὰ μὴν κάνει νέτοτες ἀνοησίες. Ἄκουε ἐκεῖ τὸ παλιὸ κἀοῖτα, νὰ θάλλῃ νὰ φαίνεται πῶ εἶμαι ἀπὸ μᾶς. Ποῦ ἀκούστηκε αὐτὸ; Ἄν τολμησοῦν ἄντρες καὶ θελήσουν νὰ κλέψουν μὲ δυσκολία τὴν μαμὴ καὶ δὲν τὸ κατορθώσουν, τοὺς παίρνουν οἱ γυναῖκες, παίρνουν τὰ καπέλα τους, τοὺς καθίζουν κάτω, τοὺς κερνοῦν κρασί ἢ ρακὴ καὶ τοὺς ὑποχρεώνουν νὰ δώσουν ἀπὸ 5—10 δραχμὲς γιὰ νὰ πάρουν τὰ καπέλα τους πίσω.

Τελευταῖα βγαίνουν ἀπ' τὸ σπίτι τῆς μαμῆς καὶ παίρνουν τὰ καφενεῖα στὴ σειρά. Οἱ καφετζῆδες εἶνε ὑποχρεωμένοι, γιὰτι ἔτσι τὸ λέγε ὁ ἄγραφος νόμος τους, νὰ τὶς κερᾶσουν ὅλες, χωρὶς νὰ πληρωθοῦν. Ἄμα τελειώσουν τὰ καφενεῖα, χορεύουν στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ὀλομέθυστες παίρνουν τὴν μαμὴ μὲ τὴν γνωστὴ μας παράταξη καὶ τὴν πηγαίνουν στὸ σπίτι της. Ἐκεῖ θὰ φᾶν, θὰ πιοῦν καὶ θὰ διαλυθοῦν, ἀφοῦ ἀλληλοευχηθοῦν νὰ τὶς ἀξιώσῃ ὁ θεὸς καὶ τοῦ χρόνου νὰ κάνουν τὰ ἴδια καὶ καλύτερα.

(Κατ' ἀφήγησιν Γιάννη Γκάϊδατζη, ὀργανοπαίκτη ἐκ Καλυβίων—Μαλγάρων 36 ἐτῶν καὶ αὐτόπτον τοῦ ὡς ἄνω ἐθίμου).

Τὸ παλιὸ Σταχτοχώρι βρίσκεται δυτικὰ στὴν Ἀγγίαλο καὶ ἀπέχει ἀπ' αὐτὴν περὶ τὰ 40 χιλ., ἀπὸ δὲ τὸν Πύργο περὶ τὰ 15. Γύρω γύρω στὸ Σταχτοχώρι καὶ εἰς ἄκτινα περὶ τὰ 15 χιλ. βρίσκονται ὀλο Βουλγάρικα χωριά. Καὶ οἱ Βουλγάρες ἔκαναν τὸ ἔθιμο αὐτὸ καὶ μάλιστα πῶ

ζωηρά. Θέλουν δὲ νὰ ποῦν, ὅτι τὸ ἔχουν γενικῶς ὅλοι οἱ Βούλγαροι στήν περιφέρεια Ἀγγιάλου καὶ πέρα.

Περὶ τὰς 20 οἰκογενείας Σταχτοχωριτῶν, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσή των ἐκεῖθεν, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ χωρίον Μπεγιούκ-μαχαλά πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Βυρωνείας (Χατζῆ μπειλήκ) περιφ. Σιδηροκάστρου. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐγκαταστάσεώς των ἔκαμαν τὸ ἔθιμο αὐτὸ τὴν γνωστὴ μας ἡμέρα, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μειονότητός των ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς γηγενεῖς ποὺ εἶνε πολυπληθέστεροι, ἐγελοιοποιήθησαν καὶ ἔτσι τὸ ἐγκατέλειψαν. Εἰς τὰς Ἀμπέλους ὁμως ἐξακολουθοῦν νὰ τὸ κάμουν ἀπαρεγκλίτως κάθε χρόνο.

Ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον γίνεται ἐλησμονήθη εἰς τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Οὔτε καὶ αὐτοὶ γνωρίζουν τίποτε. Φαίνεται ὅμως ὅτι γίνεται πρὸ τιμῆν τῆς μαμῆς. Συμπληρωματικὰ ἔμαθα καὶ τὰ παρακάτω: Τὴν 7 Ἰαν. (τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου) ὅλες οἱ γυναῖκες ποὺ γέννησαν μέσα στὸν κύκλο τοῦ περασμένου χρόνου, θὰ βάλουν μέσα σ' ἓνα ταψὶ 4—5 δκ. ἀλεύρι σταρίσιο καὶ στὴ μέση θὰ μπιξοῦν ἓνα κερὶ (σπαρματσέτο). Θὰ πάρουν ἓνα καλούπι σαπούνη καὶ ἓνα μαστροπὰ ζεστὸ νερὸ καὶ μία πετσέτα καὶ θὰ πᾶν στῆς μαμῆς. Ἡ μαμὴ ἀφοῦ δεχτῆ τὰ δῶρά τους, θὰ πάσῃ νὰ σαποῦνι σπὸ χέρι καὶ οἱ γυναῖκες, καθεμιά ξεχωριστά, θὰ τὴν χύσουν νερὸ νὰ πλύνῃ τὰ χέρια τῆς καὶ κατόπιν θὰ σκορπίσῃ στὴν πετσέτα ποὺ ἔφερε ἡ γυναῖκα καὶ τὴν ὁποῖαν θὰ τὴν παραλάβῃ ἡ γυναῖκα μαζί τῆς φεύγοντας. Ὁ σκοπὸς γὰρ τοῦ ὁποῖου γίνεται τὸ πλύσιμο τῶν χειρῶν τῆς μαμῆς τὴν παραμονὴ τοῦ ἔθιμου εἶνε αὐτός: Πιστεύουν πῶς, ἂν δὲν πλύνουν τὴν ἡμέρα αὐτῆ τὰ χέρια τῆς μαμῆς, αὐτὰ στὸν ἄλλο κόσμῳ θὰ καίωνται στὴ φωτιά, μὲ τὸ νὰ μὴν τῆς τὰ ἐπλυναν ἐδῶ στὸν κάτω κόσμῳ, πρᾶγμα ποὺ θεωρεῖται ἀχαριστία ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν, διότι τὰ χέρια τῆς μαμῆς χρησίμευσαν ὡς ὄργανα βοηθητικὰ κατὰ τὴν δύσκολη στιγμὴ τῆς γέννας των. Γιαυτὸ καὶ ἡ μαμὴ πρὸς χάριν τους τίς φιλεῦει τὴν ἐπομένην στὸ σπίτι τῆς μὲ τὸ ἀζημίωτον, καθὼς εἶδαμε στὸ ἔθιμο.

Ὅσον γιὰ τὸ ἔθιμο, ἂν γίνεται στὴ Μακεδονία, ἔμαθα τὰ ἐξῆς ἀπὸ μίαν συνάδελφον Σερραίαν, ποὺ δίδαξε στὰ ταραγμένα χρόνια 1902—1908 στὸ χωρίον Στάρτσσοβο περιφερείας Μελενίκου—Πετριτίσου. Τὸ ἔθιμο γινόταν στὸ Στάρτσσοβο (βουλγαρόφωνο) καὶ σὲ ὅλα γενικῶς τὰ βουλγαρόφωνα χωριά τῆς περιφερείας ἐκείνης καὶ λεγόταν *bábi den* τὴν ἡμέραν τῆς Ἁγίας Δομνίκης (8 Ἰανουαρίου). Ὡς δεσποινὶς ποὺ ἦτο τότε παρευρέθη στὴν διασκέδασή τους, ἀλλὰ πέος καὶ τὰ παρεπόμενα ὄχι μόνον δὲν ἀντελήφθη, ἀλλ' οὔτε καὶ ἤκουσε νὰ λέγεται. Μόνον εἶδε τὸ

πλύσιμο τῶν χειρῶν τῆς μαμῆς καὶ τὸ σφούγγισμα των στὴν ποδιά τῆς γυναίκας καὶ τὴ διασκέδασή τους τὴν ἰδίαν ἡμέραν. Αὐτὸ μονάχα. Καθὼς ἀντελήφθηκα τὸ ἔθιμο αὐτὸ οὔτε στὴν περιφέρεια Σερρών, οὔτε καὶ τοῦ Σιδηροκάστρου γίνεται. Στὴν περιφέρεια Δράμας δὲν ξέρω. Μόνον στὴν Βουλγαροκρατουμένη Μακεδονία παρατηρεῖται.

B. N. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ

Σημείωμα.

Ὁ κ. Μυστίλος Ἀποστολίδης γράφων ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ Ἀρχείου περὶ Κουκλαίνης λέγει ἐν σ. 12, ὅτι «Σλαυικά τοπωνύμια εἶναι καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ εἰς -οβα καὶ -οβον» καὶ ἀναφέρει διάφορα καὶ τῆς νοτίου Ἑλλάδος τοπωνύμια, ἅτινα ἐρμηνεύει ὅλα ὡς σλαυικά. Νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀκριβεῖς οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ ἐλλογίμου καθηγητοῦ ἐν τῇ γενικότητι αὐτῶν:

Πλὴν τῆς σλαυικῆς καταλήξεως ὄβα ἢ ὄβο ὑπάρχει ἡ τουρκικὴ λέξις ὄβά, εὐχρηστος μάλιστα καὶ παρὰ τὴν Ἑλλάδα πολλαχοῦ (π.χ. ἐν Σηλυβρία) ἐν τῇ σημασίᾳ πεδιάς, τόπος πεδινῶς πλεῖστα δὲ ὀνόματα τόπων καταλήγοντα εἰς ὄβα εἶναι προφανῶς τουρκικαί, οὐχὶ σλαυικά. Τοιαῦτα εἶναι ἐν Βουλγαρίᾳ ἢ Ἀχ. Ρωμυλία Οὐσοντζιά, τὴ βυζαντινὴν Μακρολείβαν κατὰ τὸν ἀπαινηστὸν πατέρα μου. Καὶ ἡ Ἀκοβα δὲ τῆς Ἀρματίας, ἣν ὁ κ. Μυστίλος παραίτη ἐκ τοῦ σλ. Γιάκβο, καὶ ἐρμηνεύει διὰ τοῦ «Ὀχυρόν», εἶναι μᾶλλον τουρκικὴ λέξις, σημαίνουσα λευκὴν πεδιάδα καὶ τὸ Κούμο(υ)βον τῆς Λακωνίας, τῶς εἶναι ἐπίσης τουρκικὴ καὶ σημαίνει ἀμμώδης πεδιάς.

Παρατηρῶ ἐπίσης 1) διὰ τὴν Ἀνδρίτσειαν τῆς Πελοποννήσου ἐγγραφή ἐν τῇ «Βραδυνῇ» Ἀθηνῶν (κατὰ Ἰούνιον) ὅτι, κατὰ τὰς ἐγχωρίους παραδόσεις, τὸ ὄνομα προῆλθεν ἀπὸ τῆς χήραν Ἀνδρίκου ἢ Ἀνδρίτσου τινός· τοῦτο οὐδόλως ἀπίθανον, γνωστῆς οὔσης τῆς εὐρυτάτης —καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις— χρήσεως τοιούτων τύπων διὰ τὰς συζύγους (Γιάνναινα, Ἀντωνάκαινα καὶ τοιαῦτα ὅμοια) 2) Γκορτζιά λέγεται πολλαχοῦ ἢ ἀγρὰς (ἀγριαπιδιά)· καὶ τὸ ὁμώνυμον χωρίον τῆς Ὀλυμπίας πιθανὸν εἶναι Ἀπιδέας τινός νὰ ἔχη τὸ ὄνομα· 3) Κόκκαλα χωρίον ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καβάλλας (κοινότης. Παλ., Καβάλλας)· 4) διὰ μίαν Πολιανὴν—δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἢ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ—ἀνέγνωνα ὅτι προέρχεται τὸ ὄνομα ἐκ παραφθορᾶς τῆς Ἀπολωνίας.

† Ὁ Ἐλευθερουπόλεως ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ